

Literatura pro mládež I

Sylaby

Doc. PhDr. Milena Šubrtová, Ph.D.

Pasáže uvedené kurzívou jsou předpokládáné literárněhistorické znalosti získané předchozím studiem předmětu Česká literatura v čítankách.

Při studiu se doporučuje vnímat literaturu v širším kontextu dějin společnosti i celonárodní literatury a doplňovat studium průběžně vlastní četbou (viz seznam četby).

Počátky literatury pro děti a mládež, intencionální a neintencionální složka četby dětí a mládeže, předpoklady vzniku intencionální literatury pro děti a mládež v evropském kontextu (skloněk 17. století) a v kontextu české literatury (70. léta 18. století).

Literatura pro děti a mládež za obrození, periodizace a program národního obrození, hlavní znaky obrozenecké kultury (synkretičnost, lingvocentrismus, překladovost, mystifikace, folklorismus), složení čtenářské i autorské základny. Výrazné osobnosti podmiňující rozvoj české literatury: J. Dobrovský, J. Jungmann, V. M. Kramerius a V. R. Kramerius. Knížky lidového čtení, didaktizující beletrie pro děti, adaptace z němčiny (V. M. Kramerius, V. R. Kramerius, J. Rulík, F. J. Tomsa, F. Doucha), tvorba pro dívky (M. D. Rettigová, Marie Antonie), poezie pro děti (K. A. Vinařický, V. Zahradník) včetně neintencionální tvorby (K. H. Mácha, F. L. Čelakovský, J. Kollár). Sběratelská a adaptátorská činnost. Osobnost a dílo K. J. Erbena, B. Němcové, romantismus a jeho koncepce folkloru.

Rozvoj literatury pro mládež ve druhé polovině 19. století, literární generace a skupiny ovlivňující vývoj celonárodního písemnictví (májovci, ruchovci, lumírovci aj.), změny v žánrové skladbě literatury pro mládež, inspirace ze světové literatury (Ch. Dickens, J. F. Cooper, J. Verne, H. Ch. Andersen, Lewis Carroll, O. Wilde, E. A. Poe aj.).

Pokračování ve sběratelských, adaptátorských a edičních aktivitách (M. Mikšíček, B. M. Kulda, F. Bartoš). Rozvoj autorské pohádky (J. Karafiát). Nedostatek původní příběhové prózy (F. J. Andrlík, neintencionální četba mládeže – K. V. Rais, Z. Winter, V. B. Třebízský). Próza s dívčí hrdinkou (E. Krásnohorská, její tvorba a emancipační aktivity).

Umělecky hodnotná básnická tvorba poslední třetiny 19. století (J. V. Sládek, K. V. Rais, J. Kožíšek).

Literatura pro mládež od počátku 20. století do roku 1945, otázka literárněhistorického mezníku (90. léta v celonárodní literatuře, počátek 20. století v literatuře dětské), oživení tvorby i odborného zázemí v oblasti literatury pro děti a mládež. Vznik odborné revue Úhor, Společnosti literatury pro mládež, vydání prvních dějin české literatury pro mládež (V. F. Suk, O. Pospíšil), rozšíření specializovaných edic pro děti. Rozvoj teorie a kritiky literatury pro mládež (generace Úhoru- O. Svoboda, V. F. Suk).

Prozaická tvorba realisticky zaměřená (J. Š. Baar), se sociálním laděním (M. Majerová, J. V. Pleva, K. Půlpán, V. Řezáč), populární cykly s dětskými hrdiny (F. Háj, A. Kutinová). Nová témata po r. 1918 – rozvoj literatury životopisné (A. Zhoř), s legionářskou tematikou (F. Langer, R. Medek, A. Cechmajstr aj.), historickou tematikou (E. Štorch). Konjunktura dobrodružné literatury, její různé typy (J. Foglar, F. Běhounek, F. Flos, A. Musil), próza s přírodní tematikou (R. Těsnohlídek, J. Mahen, J. Tomeček).

Lidová a autorská pohádka, studium pohádek (J. Polívka, V. Tille-Říha), tzv. boje o pohádku (průběh, argumenty obou stran). Rozvoj autorské pohádky (vliv K. Čapka – vlastní tvorba i přínos teorii pohádky, tvorba J. Čapka, V. Vančury, E. Basse, K. Poláčka, J. Lady, O. Sekory, aktualizace pohádek H. Malířové, sociální pohádky J. Wolkeru).

Inovativní proudy v poezii pro děti (nonsensová poezie V. Nezvala), epigoni J. V. Sládka (F. S. Procházka) a pokračující tvorba (J. Kožíšek). Nástup nové básnické generace ve 40. letech 20. století (F. Hrubín, F. Halas, J. Seifert).

Okupace a její vliv na literaturu pro děti a mládež, akcentování historických látek (V. Vančura, I. Olbracht), negativní dopad cenzury (E. Štorch).

Literatura pro mládež v období od roku 1945 do konce 50. let 20. století, autorská, vydavatelská i názorová pluralita v krátkém období 1945-1948, paralelní tvorba různých literárních generací. Rozšíření publikačních možností, nově utvářená struktura dětského časopisectví (1945 vznik Mateřídoušky). Limitování technickými možnostmi (nedostatek papíru a tiskárenských kapacit po r. 1945). Vývojová diskontinuita po r. 1948, rozštěpení literatury na oficiální, samizdatový a exilový proud, represe autorů, autocenzura. Monopolizace ve vydávání dětských knih (1949 vznik SNDK), časopis Štěpnice a jeho kritická činnost.

Poezie pro děti a mládež v 50. letech 20. století, schematismus, sblížování poezie pro děti s poezií pro dospělé v důsledku stejné emblematicky (motivy dítěte jako představitele lepších zítřků), obsahové a formální strnulosti, primitivnosti, přímočará agitační funkce poezie (J. Noha, O. Kryštofek, J.V. Svoboda, J. Alda). Návaznost na tradice a umělecky hodnotná poezie pro děti na sklonku 40. let 20. století a ve druhé polovině 50. let 20. století (tvorba I. Blatného, J. Zahradníčka, F. Hrubína, J. Seiferta, V. Holana, Z. Kriebla, F. Branislava).

Próza pro děti a mládež v 50. letech 20. století, druhá vlna příběhů s okupační tematikou, tendenční zkreslování historických událostí, propojování komunistické propagandy s protifašistickým odbojem. Schematičnost literatury pro děti a mládež, černobílé rozvržení a charakteristiky postav, patos. Dětský hrdina jako nositel výchovné funkce (J. Sosnar, J. Mareš). Témata próz ze života současných dětí i autorských pohádek ovlivňována dobovými kampaněmi a politickými tlaky, vliv tzv. školní a pionýrské povídky sovětských autorů (J. Švarc, V. Osejeva, A. Gajdar). Přepřacování starších literárních děl (J. V. Pleva).

Literatura pro děti a mládež v 60. letech 20. století, liberálnější klima, osvobození literatury pro mládež od přímých didaktických a ideologických povinností, konkurence SNDK v podobě nově vzniklých regionálních nakladatelství, časopis Zlatý máj se otevírá zahraničním podnětům. Změny ve skladbě časopisů pro děti a mládež (1967 Sluníčko, 1968 Sedmička pionýrů), akceptování oddechové a zábavné funkce literatury pro mládež.

Próza ze života dětí a mládeže v 1. polovině 60. let 20. století pokračuje v angažované linii, nástup tzv. nové vlny v příběhové próze (O. Hofman, J. Bouček, I. Hercíková, H. Franková, J. Procházka) ve 2. polovině 60. let. Próza pro děti mladšího školního věku (B. Říha, J. Ryska).

Autorská pohádka v 60. letech 20. století, návaznost na podněty meziválečného období, určujícím prvkem je hra a hravost. Vyděluje se nonsensová pohádka a konstituuje se typ pohádky založený na prolínání reálného příběhu z dětského života s pohádkovými fantazijními prvky. Proud svérázných invariant folklorní pohádky, humorný posun tradičních postav a motivů kouzelné lidové pohádky (J. Werich, V. Čtvrtek, F. Nepil). Dětská hra, experiment v tvorbě Z. K. Slabého, O. Hejné, J. Trnky, H. Frankové, D. Mrázkové, M. Macourka, O. Hofmana, A. Vostřé, A. Mikulky, I. Klímy. Parodizace, mystifikace v tvorbě L. Dvorského, R. Krátkého. Zpřístupňování světového kulturního odkazu, adaptace (J. Hiršal, J. Kolář, E. Petiška).

Hodnotové rozvrstvení poezie pro děti: výlučná, experimentální tvorba i nenáročná verše pro průměrný konzumentský vkus. Nástup básníků střední a mladší generace, dominance kainerovsko-krieblovské linie (J. Kainar, Z. Kriebel, J. Hanzlík, P. Šrut, I. Štuka, J. Havel, J. Kolář, J. Hiršal), výrazné osobnosti mimo literární proudy (M. Lukešová, L. Dvořák, K. Šiktanc). Antologie, poezie pro dospívající.

Literatura pro děti a mládež v 70. a 80. letech 20. století, normalizační proces, další vlna publikačního omezování, perzekucí a vylučování z literatury. „Pokrývačství“ v literatuře pro mládež, exilová a samizdatová literatura pro mládež (Uzel pohádek, I. M. Jirous, J. Gruša). Státní podpora aktivit spjatých s dětskou knihou (KMČ, 17. Kongres IBBY v Praze).

Stagnace poezie, umělecko-naučné literatury. Prozaická tvorba vymezována podněty zvenčí (nakladatelské soutěže k oficiálním výročím), další vlna příběhů s okupační tematikou (P. Křenek, V. Klevis, H. Franková, E. Horelová, V. Sládková). Nová autorská generace (H. Bořkovicová, V. Steklač, V. Plívová-Šimková, E. Horelová, M. Zinnerová, E. Bernardinová, P. Křenek). Tematika venkova (J. Ryska, B. Říha, E. Bernardinová).

Tzv. sanitární hrdina v literatuře pro mládež koncem 80. let nahrazen postavou dětského outsidera. Tematické restrikce v literatuře pro mládež, „obroušení“ konfliktnosti (povolená témata: alkoholismus rodičů, děti svěřené do ústavní péče, adopce, rozvody rodičů apod.).

Rozvoj humoristické literatury (V. Steklač, A. Vostrá).

Pohádkové ladění prózy pro mladší čtenáře (O. Hofman, E. Petiška). Autorská pohádka: alegorické příběhy (B. Říha), tzv. čtvrtkovský typ pohádky (V. Čtvrtek, F. Nepil), nonsensová poetika (O. Hejná, M. Macourek, D. Mrázková, A. Mikulka, O. Hofman), epické miniatury (J. Kahoun). Autorské adaptace folklorních látek (V. Hulpach, E. Petiška, H. Lisická, O. Sirovátka).